

İhsan Abdulkuddûs'un *Sârîku'l-Utûbîs* Hikâyesinde Sosyokültürel Unsurlar

ARŞ. GÖR. DR. MUSTAFA GÖRDEBİL*

Öz

Modern Mısır edebiyatına pek çok eserle katkıda bulunmuş olan İhsan Abdulkuddûs toplumu konu edinen hikâyeler ve romanlar yazmıştır. Bu eserlerden biri de *Bintu's-Sultân* adlı kitapta yer alan *Otobûs Hırsızı* adlı kısa hikâyedir. Hikâye toplumun içinden bir bireyin yaşadığı zorluklar neticesinde tutuklanmasını anlatır ve Mısır toplumunun sosyokültürel unsurlarını başarılı bir şekilde yansıtmaya yönüyle dikkat çekicidir. Çalışmanın amacı Mısır toplumuna dair hikâyede geçen sosyokültürel unsurları tespit etmektir. Buna bağlı olarak çalışmada halkın hayat tarzı, ekonomik durumu, aile kurumuna bakış tarzı ve inanç unsurları olmak üzere dönemin Mısır toplumunu yansıtan dört farklı sosyokültürel unsur tespit edilmiştir. Bu çalışmada nitel araştırma metodlarından doküman analizi metodu kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda İhsan Abdulkuddûs'un, *Otobûs Hırsızı* hikâyesinde bahsi geçen unsurları derinlemesine incelediği ve bunların gerek birey gerek toplum üzerindeki yansımalarını etkileyici bir biçimde betimlediği kanaatine ulaşılmıştır.

Anahtar sözcükler: Arap edebiyatı, Mısır, İhsan Abdulkuddûs, *Otobûs Hırsızı*, sosyokültürel unsur

Socio-Cultural Elements in İhsan Abdulkuddûs's Story *The Bus Thief*

Abstract

İhsan Abdulkuddus, who contributed to modern Egyptian literature with numerous works, wrote stories and novels that focus on society. One such work is the short story titled *The Bus Thief*, featured in the book *Bintu's-Sultân*. The story depicts the arrest of an individual as a result of the challenges they face within society, and it is noteworthy for its successful reflection of the socio-cultural elements of Egyptian society. The aim of this study is to identify the socio-cultural elements present in the story related to Egyptian society. Accordingly, the study identifies four socio-cultural elements that reflect the Egyptian society of the time: the public's lifestyle, economic status, views on the family institution, and belief systems. In this research, a qualitative research method, specifically document analysis, has been employed. The study concludes that İhsan Abdulkuddûs deeply explores the elements mentioned in *The Bus Thief* and effectively portrays their impact on both the individual and society.

Keywords: Arabic literature, Egypt, İhsan Abdulkuddûs, *The Bus Thief*, socio-cultural element

* Selçuk Üniversitesi, m.gordebil@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1787-5474
Gönderilme Tarihi: 2 Ocak 2025

Kabul Tarihi: 25 Şubat 2025

GİRİŞ

Toplumlar bireylerden oluşur. Toplumu oluşturan bireyler zaman içinde gerek birbirleriyle gerekse dış unsurlarla etkileşim kurarak sosyokültürel yapıyı meydana getirir. Bir toplumun sosyokültürel yapısı aynı zamanda o toplumun bireyleri üzerinde de etkilidir. “*Aynı anda bir toplumu veya toplumsal bir grubu ve kendine özgü olan kültürü ilgilendiren.*” olarak tanımlanan sosyokültürel kavramı toplumların kültürlerine ilişkin oluşumlarının sosyal değerler ile biçimlenmesini ve bu değerlerin hem kişi hem de toplum üzerindeki tesirini irdeleyen bir alandır.(Akalin, 2011, s. 2145) Toplumların sosyokültürel yapısının incelenmesi o topluma ait olan maddi ve manevi değerlerin tamamının incelenmesi demektir.(Sağlam, 2019, s. 778) Bahsi geçen değerlerin içinde dil, din, ekonomik standartlar, yaşam biçimi, kültürel miraslar, yeme-içme, giyim kuşam gibi birçok unsur vardır. (Bourdieu, 1984, s. 6)

Modern Mısır edebiyatında edebi eser kaleme almış olan pek çok yazar Mısır halkına ait sosyokültürel yapıyı çalışmalarına taşımıştır. Necib Mahfuz, Taha Hüseyin, Mahmud Derviş, Yusuf İdris gibi önde gelen yazarlar; roman, hikâye, tiyatro gibi türlerde halkın gündelik yaşam tarzı, ekonomik durumu, dini ve siyasi görüşü, idareye karşı bakış açısı gibi sosyokültürel unsurlara fazlasıyla yer vermiştir.(Çelenlioğlu, 2020, s. 514) Bu yazarlardan biri olan İhsan Abdulkuddûs da yazdığı çok sayıda eserinde Mısır halkını konu edinmiş olup halka ait sosyal ve kültürel öğeleri yansıtmıştır.(Yazıcı, 1999, s. 10) Yazar 1965 yılında kaleme aldığı ve *Bintu's-Sultân* ismini verdiği hikâye mecmuasında yer alan *Otobüs Hırsız* adlı hikâyesinde de halkın içinden bir karakterin yaşadıklarını anlatır. Hikâye, kamyon şoförü Fehmi'nin tutuklanarak çıkarıldığı mahkemede otobüsü neden kaçırdığını detaylı bir şekilde anlatmasından ibarettir. Fehmi'nin çok sevdiği karısı hastanede ölüm döşeğindedir. O sırada hastane masrafları için çalışmaya mecbur olan Fehmi hastaneden gelen telefon üzerine hızlıca karısının yanına gitmek ister. Fakat otobüs yolculuğunda bir takım aksiliklerle karşılaşır. Şoförün umarsız ve insanlara karşı kibirli tavırları, otobüsün kalabalık olması ve yavaş hareket etmesi gibi olumsuz durumlar karısı ölmek üzere olan Fehmi'yi çok zor durumda bırakır. Son çareyi otobüsü kaçırmakta bulan Fehmi şoförün yemek almak için otobüsten inmesini fırsat bilir. Şoför koltuğuna oturup otobüsü hastaneye doğru sürer, gideceği yere ulaşınca da otobüsü başka birinin sürmesini ister. Fakat yolculardan dayak yer ve tutuklanır.

Yazar hikâyede Fehmi'nin ağzından Mısır halkının yaşantısına dair pek çok şey anlatır. Halkın günlük yaşam tarzı, ekonomik durumu, dine yönelik bakış açısı ve toplumdaki evlilik kurumunun keyfiyetine yönelik birçok ipucu verir. Çalışmanın amacı bahsi geçen sosyokültürel unsurları tespit etmek olup eser doküman analizi yöntemiyle ele alınmıştır. Daha önce hikâyenin böyle bir açıdan incelenmemiş olması çalışmanın başlığının bu şekilde belirlenmesinde etkili olmuştur.

1. İHSAN ABDULKUDDÛS'ÜN HAYATI VE ESERLERİ

1919 yılında Kahire'de dünyaya gelen İhsan Abdulkuddûs modern Mısır edebiyatının meşhur yazarlarından. Kendisi gazeteci ve senarist olmasının yanı sıra çok sayıda hikâye ve roman kaleme almıştır. Küçük yaşlarından itibaren tiyatro metinleri ve hikâyeler yazan babasının tesiri altında kalmıştır. Babasının kendisine getirdiği hikâyeleri okuyarak ve ünlü edebiyatçıların eserlerini takip ederek büyümüştür. Henüz on yaşındayken kısa hikâyeler yazmaya başlamıştır.

Kahire Üniversitesi'nde hukuk fakültesinden mezun olduktan sonra iki yıl avukatlık yapmıştır. Ardından annesinin kurduğu siyasi bir dergi olan *Rûzu'l-Yûsuf* da ve Mısır'da meşhur sayılan *el-Hilâl*, *ez-Zemân*, *el-Mısırî* gibi gazetelerde yazar ve editör olarak çalışmıştır. Mesleğinin ilk yıllarından itibaren kaleme aldığı siyasi yazıları nedeniyle defalarca hapse girip çıkmıştır. 1990 yılında geçirdiği beyin kanaması sonucunda hayatını kaybetmiştir.(el-Cebbûrî, 2003, s. 94)

Mısır edebiyatında ikinci kuşak diye adlandırılan edebiyatçılar arasında yer alan yazar siyasi makalelerinin ardından *Fî Beytinâ Racul*, *Şey'un fî Sadrî*, *el-Levnu'l-Âhar*, *Len E'îşe fî Cilbâbi Ebî*, *Râihatu'l-Verdi ve Enfun Lâ Teşum*, *Ve Medat Eyyâmu'l-Lu'lu'*, *el-Hayâtu Fevka'd-Dabâb*, *Yâ 'Azîzî Kulluna Lus* isimli romanlarını yazmıştır. Bunların yanında pek çok kısa hikâyeye kaleme alan müellifin en önemli hikâyeleri şunlardır: *Lem Yekun Ebeden Lehâ*, *Sâni 'u'l-Hub*, *en-Nazzâratu's-Sevdâ'*, *Ene Hurra*, *Eyne 'Umrî*, *et-Tarîku'l-Mesdûd*, *Lâ Enâmu*, *Bintu's-Sultân*. Yazar eserlerinde kadın erkek ilişkisi, sömürge, Siyonizm ile mücadele gibi bireysel ve toplumsal konulara yer vermiştir. Eleştirmenler tarafından genellikle başarılı bulunur fakat bazen gazeteciliğin olumsuz etkisi sebebiyle fazla detaycı olmasından dolayı eleştirilmiştir.(Çinkılıç, 2015, s. 187) Yazarın kaleme aldığı eserlerin birçoğu sinema, tiyatro ve televizyon dizisine uyarlanmıştır.(Velioğlu, 2023, s. 44)

Yazarın kaleme aldığı eserler sadece Mısır'a özgü kalmamış, bütün Arap dünyasında ehemmiyetli bir konum elde etmiştir. Eserlerinde okura ulaştırmak istediği sosyal konuları gerçekçi bir şekilde anlatması, onu Arap edebiyatının unutulmaz isimlerinden biri haline getirmiştir. (Yazıcı, 2024, s. 198)

İhsan Abdülkuddûs

2. OTOBÜS HIRSIZI HİKÂYESİNİN SOSYOKÜLTÜREL YAPISI

2.1. Halkın Hayat Tarzı

Hayat tarzı en kısa tabirle yaşam biçimi olarak tanımlanabilir ve toplum içerisinde yaşayan insanların gerçekleştirdiği bütün fiilleri kapsar. İnsanların duygu ve düşünce dünyalarını yansıtan hayat tarzı kavramı; bireylerin çalışma şartları, boş zamanlarını değerlendirme biçimleri, birbirlerine bakış açıları gibi günlük hayatta karşılaşılan durumları içerir. Aynı zamanda toplumsal farklılıkların tespit edilmesinde ve birbiriyle mukayese edilmesinde kullanılan bir ölçüt olarak kabul edilir.(Kars vd. 2021, s. 39)

Hikâye mahkemedeki ana karakter Fehmi'nin yaşadıklarını anlatması ile başlar. Fehmi hâkime kendisinin tutuklanmasına sebep olan olayı detaylı bir şekilde anlatırken dolaylı olarak Mısır halkının o dönemdeki günlük yaşantısına dair bilgiler de verir:

Sayın Hâkim, Allah aşkına, yolcu dolu bir otobüsü çalmam mantıklı mı?... Ben deli miyim? Deli olduğumdan şüphe ediyorsanız beni bir doktora sevk edin. Ya da beni iş yerimdeki ve kahvedeki arkadaşlarıma sorun. Bütün Bâbu'ş-Şa'riyye semtinde en iyi briç oynayan kişi benim. Bu benim deli olduğumu mu gösterir? (Abdulkuddûs, 1978, s. 33).

Hikâyede geçen bu ifadeler o dönem Mısır'da halkın içinden bir karakter olan kamyon şoförü Fehmi'nin hem iş yerinde hem de kahvede masa oyunları oynadığını göstermektedir. Hatta bu tarz oyunlarda başarılı olan kimselerin takdir ediliyor oluşu, Fehmi'nin kendini savunurken hâkime akli dengesinin yerinde olduğunu ispat etmek için kullanmasından anlaşılmaktadır. Bu durum halk arasında bahsi geçen oyunların yaygın olduğunu göstermektedir.

Fehmi başından geçenleri anlatırken halkın günlük hayatına dair ifadeler kullanmaya devam eder: "Sayın savcı otobüsü parçalarını söküp hurma pazarında satmak için çaldığımı söylüyor. Tamam, diyelim ki bu doğru, peki yolcular Hâkim Bey, yolcuları ne yapacaktım? Onları da mı hurma pazarında satacaktım?" (Abdulkuddûs, 1978, s. 33).

Kahramanın söyledikleri halkın yaşam tarzına dair ipuçları vermektedir. Mısır'da insanların sahip olduğu şeyleri satabilecekleri halk pazarlarının olduğu yukarıdaki örnekten anlaşılmaktadır.

Hâkime olayla ilgili olup biteni anlatan Fehmi'nin şu söyledikleri de komşuluk ilişkilerini göstermesi açısından dikkat çekicidir:

Retibe Bâbu'ş-Şa'riyye semtinin Derviş mahallesinde evimizin karşısındaki evde teyzesiyle birlikte yaşayan yetim bir kızdı... Her akşam iş dönüşünde anneme ne götürsem Retibe ve teyzesine de götürüyordum. Anneme dört somun ekmek alsam Retibe için de aynısını alıyordum. Bizim için ne kadar hurma alsam Retibe için de o kadar alıyordum. (Abdulkuddûs, 1978, s. 34).

Buradaki örnek Mısır'daki komşuluk ilişkilerinin gayet sağlam olduğunu, komşuların birbirlerine sahip çıktığını ve birbirlerinin ihtiyaçlarına koştuğunu göstermektedir. Bahsi geçen samimi komşuluk ilişkileri halkın hayat tarzı adına önemli bir ölçüttür.

Fehmi olayı anlatmaya devam ederken dürüstlüğünden ve sözünün güvenilirliğinden bahseder:

...En meşhur kamyon şoförlerinden biri oldum. Doğru ve dürüst bir şofördüm. Dosyada da belirtildiği gibi bana tek bir trafik cezası yazılmadı. Zaman konusunda çok dakıktım. Verdiğim söz senet gibiydi. Bazen büro şefi limana ulaşmam için belirli bir saat veriyordu, ben reddediyordum. Israr ediyordu, "Fehmi usta, müşteri yarın saat üçte malların elinde olmasını istiyor." diyordu. Ben de bunu kabul etmiyordum. Büro şefine "Münir Bey, bu mümkün değil, mallar tam saat üç buçukta ulaşacak." diyordum. Sonrasında sözümü yerine getiriyordum. Bu sayede müşteriler arasında meşhur oldum. Dakik olmaya dikkat ediyordum. Müşteriler mallarını özellikle benim taşımamı istiyordu. (Abdulkuddûs, 1978, s. 35).

Yazar bu örnekle Mısır'da halkın içinden biri olan Fehmi karakterinin verdiği sözü yerine getirdiğini, yapamayacağı bir şeyle ilgili söz vermediğini, buna binaen insanların hayat tarzlarında dürüstlüğe önem verdiğini vurgulamıştır.

Hikâyenin ilerleyen kısımlarında halkın hayat tarzı ile ilgili bilgiler veren şu ifadelere yer verilmiştir:

...Aslında son durakta mutlaka bir otobüs olması gerekiyordu. Otobüslerin biri gelince diğeri kalkıyordu. Aralarında en fazla on dakika olurdu. Gazetelerde okuduğumuz buydu. Fakat son durak bomboştu ve hiç otobüs yoktu. Kendi kendime "Sabret Fehmi." dedim. Orada otobüs bekleyen onlarca kişinin arasında durdum ve beklemeye başladım. (Abdulkuddûs, 1978, s. 37).

On dakika sonra otobüs geldi. Şoför yerinden kalktı. Motoru çalışır durumda bırakmıştı. Otobüs bir anda boşaldı ve yeniden yolcularla doldu. Şoför koltuğuna yakın bir basamakta tek ayağımın üzerinde asılı kalmış bir şekilde beklerken dakikalar geçmişti. (Abdulkuddûs, 1978, s. 37).

Yazarın hikâyesinin kahramanı Fehmi'yi konuştururken kullandığı bu cümleler halk arasında otobüs kullanımının yaygın olduğunu göstermektedir. Otobüslerin on dakika arayla kalkmaları ve biraz geciktiğinde durakta onlarca insanın beklediği bilgisinin yanında yeni gelen otobüsün bir anda dolması ve kalabalık olması bu çıkarımı desteklemektedir.

Fehmi'nin anlatımı devam ederken otobüs şoförleri hakkında söyledikleri de konuyla ilgilidir:

İstasyon şefi yanımdan geçerken ona,
 -Ne zaman hareket edeceğiz? diye sordum.
 Bana küçümseyerek baktı,
 -Sabırlı ol kardeş, dedi ve gitti.
 Avazım çıktığı kadar,
 -Şoför nerede? diye bağırdım.
 -Çay içiyor, dedi.
 Daha da sesimi yükselterek,
 -Bu insanların canını sıkın kimse Allah da onun canını sıksın, diye bağırdım.
 Kondüktör bağırarak geldi,
 -Kibar ol beyefendi, biz sizin gibi değiliz, bırak da biraz dinlensinler, diyerek çıktı.
 -Siz zaten bizim gibi olsaydınız kalbinizde merhamet olurdu, diye çıktım.
 -Konuştuklarına dikkat et, diyerek beni itti. (Abdulkuddûs, 1978, s. 39).

Yazar özellikle bu kısımda halkın günlük hayatında karşılaştığı bir sorundan bahseder. Mısır toplumunun içinde insanlara karşı sorumluluğunu yerine getirmesi gerekenlerin bunu hakkıyla yapmadıklarından dem vurur. Onların insanları hakir gördüğünden bahseder. İnsanların küçük de olsa herhangi bir yetkiyi veya makamı elde ettikten sonra kendilerini üstün görmeye başlamasını eleştirir. Günlük hayatta sıklıkla karşılaşılan bir sorun olarak halkın hayat tarzının üzücü bir tarafını gösterir.

Fehmi'nin otobüsün sorumluları ile ilgili kendi iç dünyasında yaşadığı sorunlar bununla kalmaz. Yolculuğun devamında şoför sorumsuz davranışlarına devam eder:

Nihayet çayını içtikten sonra zamanın padişahı geldi, Hitler geldi, hızlı şoför geldi. Yolcuları yara yara koltuğuna geçti, oturdu. Sonra emirler yağdırmaya başladı:
 -Efendi! Vites kolundan uzak dur. Sen de tepemde dikilme, biraz böyle geç.
 ...
 Sonunda otobüs hareket etti, bu arada on dakika daha geçmişti... Şoför Atabetu'l-Hadrâ Meydanı'ndan dönerken birden sigara satan bir dükkânın önünde durdu. Yakınındaki yolcuları eliyle itti, boynunu uzatarak:
 -Bana beş tane Belmond, diye bağırdı.

Ben sabretmeye devam ediyordum. Sigaralarını aldıktan sonra şoföre:
 -Allah aşkına biraz hızlanalım usta, dedim. Sanki ona küfür etmişim gibi:
 -İnsanları mı ezeyim? Bu otobüsün sorumlusu benim, sen değilsin, diye bağırdı.

...

Ve otobüs hareket etti. Önünde bir otobüs daha vardı. Onunla yarışa başladı.

...

Bizim şoför diğer şoföre yetişti. İki otobüs şoförü caddeyi kapattılar. (Abdulkuddûs, 1978, s. 39-40).

Verilen örnekler toplumda bazı insanların halkı küçümsediğini ve onlara karşı kibirli bir tavır içinde olduğunu göstermektedir ve Mısır halkının günlük yaşantısının nasıl olduğu ile ilgili bazı olumsuz durumların tespiti açısından değerlidir.

Yazarın hikâyede Mısır halkı ile ilgili okura göstermek istediği en önemli konulardan biri de toplumun üst kesimi sayılabilecek kimselerin halkın yaşantısından kopuk olmasıdır. Bu durum hikâyenin kahramanı Fehmi'nin hâkim karşısında kendini savunurken kullandığı cümlelerde ortaya çıkar:

-Ben hırsız mıyım, suçlu muyum? Allah aşkına Hâkim Bey, ben kanundan önce sizin vicdanınıza sığınıyorum... Yalnızca beraatımı istiyorum. Fakat sizden bir ricam var, benimle ilgili hüküm vermeden önce sadece bir kez otobüse binmeye çalışın. (Abdulkuddûs, 1978, s. 44).

Fehmi'nin bu cümleleri, yargıladığı kişinin yerine kendini koymadığını düşündüğü ve duygudaşlık hissinden mahrum olarak gördüğü hâkimin doğru karar veremeyeceğini ifade etmek açısından dikkate değer cümlelerdir. Ayrıca toplumda zengin sayılabilecek kimselerin halkın çoğunluğu olan fakirlerden ve onların hayat tarzlarından uzak bir yaşam sürdüklerini göstermesi açısından da önemlidir.

Verilen örneklerde görüleceği üzere hikâyede Mısır halkının günlük yaşantısına dair detaylar sunulmaktadır. Toplumun alt sınıfının yaşam biçimi ve kültürel değerleri yansıtılmaktadır. Dürüstlük, iş ahlakı gibi değerlerin önemi vurgulanmaktadır. Bunun yanında toplumun üst kesimini temsil eden hâkim karakteri üzerinden sınıfsal eleştiri yapılmaktadır. Üst sınıfın alt sınıftan uzak bir hayat yaşadığı ifade edilmektedir. Ayrıca dürüstlük, sorumluluğunu bilmek gibi manevi değerler toplum hayatında önemli yer tutarken buna uymayan bireylerin yozlaşmış davranışları eleştirilmektedir.

2.2. Ekonomik Durum

Ekonomi, insanların çeşitli mallar üretmek ve bunları tüketmek üzere toplumun çeşitli üyelerine bölüştürmek için kıt ya da sınırlı üretim kaynaklarını hangi biçimde kullandıklarını inceler.(Arda, 2002, s. 108) Ekonomik durum ise bireyin veya toplumun ekonomik yapısının belli bir zaman içindeki genel vaziyetini gösterir.

Yazarın bakış açısından değerlendirildiğinde Mısır halkı hikâyenin konu edindiği dönem itibariyle ekonomik olarak zor durumdadır. Bu durum eserin birçok kısmında kendini göstermektedir. Hikâyenin ilk kısmında Fehmi hâkime durumunu anlatırken ekonomik durumuna da değinir: "Beni savunan avukatın bu işte bir zararı olmayacak, o emeğinin karşılığını alacak.

Annem ona ödeme yapabilmek için çok değer verdiği altın kolyesini satmak zorunda kaldı.” (Abdulkuddûs, 1978, s. 34).

Yazar dönemin Mısır’ında yaşayan halkın içinden biri olarak gösterdiği Fehmi ustanın ekonomik durumunu bu ifadelerle özetlemiştir. Bulunduğu bölgede meşhur olan ve müşteriler tarafından tercih edilen bir kamyon şoförü olmasına rağmen Fehmi eşinin hastane masraflarından dolayı avukat ücretini ödeyemeyecek duruma gelmiştir.

Hâkime olayları anlatmaya devam eden Fehmi ne iş yaptığını ve geçimini nasıl sağladığını şu sözlerle açıklar: “Allah yolumu açtı, Said hattında çalışan bir nakliye şirketinde kamyon şoförü oldum.” (Abdulkuddûs, 1978, s. 34).

Hikâyenin devamında Fehmi ne kadar kazandığını da anlatır: “Bir seferlik yük için iki cüneyh alırdım. Daha sonra bunu üçe çıkardım. Çok şükür gelirim ayda seksen cüneyhi geçiyordu.” (Abdulkuddûs, 1978, s. 35).

Hikâyedeki kahramanın bu kanaatkâr ifadeleri tercih edilen bir kamyon şoförü olarak kendisinin zengin olmadığını, geçimini sağlayacak kadar ancak kazanabildiğini ortaya çıkarmaktadır. Nitekim karısının hastane masraflarından sonra avukatın ücretini ödeyemeyecek duruma düşmesi de bu çıkarımı desteklemektedir.

Halkın içinden seçtiği Fehmi’nin ekonomik durumuyla Mısır halkının içinde bulunduğu ekonomik durumu da gözler önüne seren yazar Fehmi’nin ağzından okura şu ifadeleri aktarır:

En sonunda şirketten borç almak durumunda kaldım. Hâlâ da elli cüneyh borcum var.

Her sabah Retibe’nin yanına gidiyor ve hastanede duruyordum. Onun tükenişini seyreliyordum. Gözlerini açıyordu ve bana,

-Kalk işe git Fehmi, diyordu. Ben de,

-İş senin sağlığından daha önemli değil, kafana takma her şey düzelir, diyordum.

Fakat işe dönmek zorunda kaldım. Para Hâkim Bey, para! (Abdulkuddûs, 1978, s. 36).

Bu ifadeler de Mısır halkının ekonomik anlamda refah içinde olmadığını göstermektedir.

Fehmi olayı anlatmaya devam ederken acelesi olduğu halde neden taksiye binmediğini izah ederken de maddi sıkıntı içinde olduğunu ifade eder:

Niye mi taksiye binmedim? Daha önce size söylediğim gibi bir kumarbaz psikolojisiyle hareket ediyordum. Karısının hayatı üzerine kumar oynayan bir kumarbaz... Bir kumarbaz kumar oynayabilmek için cebindeki her kuruşu korur. En önemli nedeni ise o gün yanımda sadece on kuruşum vardı. Önceki gün borç aldığım bütün parayı hastane faturasını ödemek için kullanmıştım. (Abdulkuddûs, 1978, s. 38).

Bu kısımda verilen örneklerle yazarın eserinde Mısır halkının ekonomik sıkıntılarına dikkat çektiği görülmektedir. Fehmi’nin yaşadığı maddi sıkıntılar, dönemin toplumsal yapısındaki ekonomik zorlukları ve bireylerin bu zorluklarla başa çıkma çabalarını yansıtmaktadır. Fehmi’nin mecburi harcamaları ve borçları arasında bunalmış vaziyeti, sadece kendi ekonomik durumunu değil, aynı zamanda halkın büyük bir kısmının içinde bulunduğu dar gelirli hayat koşullarını da gözler önüne sermektedir. Yazar, kahramanının ağzından yaptığı bu anlatımlar aracılığıyla,

dönemin Mısır'ındaki ekonomik zorlukları ve bu zorluklarla başa çıkmaya çalışan bireylerin içsel çatışmalarını derinlemesine keşfetmektedir.

2.3. Evlilik ve Aile Kurumu

Aile; nüfusu yenileme, milli kültürü taşıma, çocukları sosyalleştirme, ferdi yalnızlaştırmama, ekonomik, biyolojik ve psikolojik tatmin fonksiyonlarının yerine getirildiği, toplumun en küçük birimi olarak kabul edilen sosyal bir müessesedir.(Erkal vd., 1997, s. 30) Aile, her toplumda önemli olduğu gibi Mısır toplumunda da en önemli toplum dinamikleri arasındadır.

Yazarın Fehmi'nin ağzından hikâyeyi anlatırken değindiği sosyokültürel unsurlardan biri de evlilik ve aile kavramlarıdır. Hikâyenin hemen başında Fehmi suçlu olmadığını ve ceza alması durumunda ailesinin zarar göreceğini ifade ederken Mısır toplumu için aile kavramının ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır: “Lütfen Sayın Hâkim, elinizi ayağınızı öpeyim, bana konuşma fırsatı tanıyın. Zira sanık benim, hapse girecek olan da ben, yuvası dağılacak olan ve çoluk çocuğu perişan olacak olan da benim.” (Abdulkuddûs, 1978, s. 32).

Fehmi savunmasının başında ailesinden ve çoluk çocuğundan bahsederek hâkimin dikkatini çekmek ve adaletli bir karar vermesini sağlamak istemektedir. Çünkü hâkim için de aile kavramının önemli olduğunu bilmektedir. Bu da toplum için ailenin ehemmiyetini ortaya çıkarmaktadır.

Eserin ilerleyen sayfalarında Fehmi eşiyle nasıl tanıştığını ve nasıl evlendiklerini anlatır:

Retibe ile beş yıldır evliyim. Lütfen Sayın Hâkim konuşmama engel olmayın. Retibe konunun dışında değildir. Tam tersine konunun temeli ve sebebidir. Allah rahmet eylesin. Retibe Bâbu's-Şa'riyye semtinin Derviş mahallesinde evimizin karşısındaki evde teyzesiyle birlikte yaşayan yetim bir kızdı. Benden baya küçüktü, aramızda on beş yaş vardı. Sekiz yaşından beri onu seviyordum... O zamandan beri onunla evlenmeyi kafama koymuştum... Annem de Retibe'yi seviyordu ve beni onunla evlendirmek için can atıyordu... Retibe büyüdü on altı yaşına geldi... Sonra da onunla evlendim. Teyzesiyle birlikte bizim eve taşındılar. Bâbu's-Şa'riye'nin bugün bile hala konuştuğu bir düğün yaptım. O zaman beni israf ile suçladılar. Fakat o gün düğün için harcadığım paranın mutluluğumun yanında lafı bile olmayacağını bilmiyorlardı. (Abdulkuddûs, 1978, s. 34-35).

Fehmi'nin bu ifadelerinden anlaşılacağı üzere dönem itibariyle Mısır'da özellikle kızların küçük yaşta evlenmesi ve gelin ile damat arasında on beş yaş gibi ciddi bir yaş farkının olması normal karşılanmaktadır. Bunun yanında gelin ve damadın gerektiğinde ebeveynleri konumunda olan büyükleri ile aynı evi paylaşmaları da olağan durumlardandır. Ayrıca düğün için insanların israf olarak nitelendirebilecekleri kadar çok harcama yapılması da evlenen insanların bakış açısından evlilik kurumunun önemini gözler önüne sermektedir.

Fehmi Hâkime olayları anlatırken evlilik ve aile ile ilgili şu cümleleri sarf eder:

Aşk mutluluğu Hâkim Bey, Retibe bana Fethullah adında bir oğlan ve Zühre adında bir kız çocuğu verdi.

...

Bir gün Retibe hastalandı. Her zaman gül gibi güzeldi, gayet sağlıklıydı, fakat hastalık onu ihtiyarlattı. Allah'ın takdiri... O hastalanınca ben de mahvoldum. Ben onun sadece kocası değildim, aynı zamanda babasıydım, kardeşiydim. Benden başka kimsesi yoktu. Annem ve teyzesi yaşlı oldukları için ona bakamıyorlardı, onunla ben ilgileniyordum. İş yerinden

izin aldım, sonra bir izin daha aldım. Ona gözüm gibi bakıyordum, onu en meşhur doktorlara götürüyordum. (Abdulkuddûs, 1978, s. 35).

Bu cümlelerde de görüldüğü üzere toplumda sıradan bir kişi olarak okura gösterilen kamyon şoförü Fehmi için aile çocuklarla birlikte huzur dolu bir ortamdır. Ayrıca eşler de birbirini sever ve düşünür. Bunun yanında ihtiyaç duyulduğunda birbirleri için ciddi fedakârlıklar yapmaktan kaçınmazlar.

Hikâyede otobüs şoförü yavaş hareket ettiği için ölmek üzere olan karısını görebilmek maksadıyla acele eden bir insanın psikolojisiyle Fehmi'nin ağzından telaşlı bir şekilde dökülen şu sözler de bu durumu destekler niteliktedir: "Retibe'nin hayatı tehlikesi devam ediyordu. Belki de ölmek üzereydi. Peki ya ölürse, ben ne yaparım? Kime giderim? Çocuklarım ne olur? Hayatım ne hale gelir?" (Abdulkuddûs, 1978, s. 41).

Hikâyedeki ilgili kısımlar incelendiğinde Mısır toplumunda aile ve evlilik kavramlarının önemli bir yer tuttuğu izlenimi oluşmaktadır. Fehmi'nin anlatımları aile yapısının, aile içi ilişkilerin ne denli derin ve güçlü olduğunu gözler önüne sermektedir. Fehmi'nin ailesine olan bağlılığı, eşine ve çocuklarına olan sevgisi ve fedakârlığı, toplumdaki aile yapısının bireylerin hayatındaki merkezî rolünü yansıtmaktadır. Hikâyede evlilik, yalnızca iki kişinin bir araya gelmesi değil, aynı zamanda aile üyelerinin birbirlerine olan sorumluluklarını yerine getirdikleri, sevgi ve sadakatin ön planda olduğu bir kurum olarak sunulmaktadır. Fehmi'nin karısına olan ilgisi ve onun hastalığına gösterdiği özen, aile içindeki karşılıklı destek ve dayanışmanın ne kadar önemli olduğunu, bireylerin bu sorumlulukları yerine getirirken yaşadığı duygusal yükü de ortaya koymaktadır.

2.4. Din ve İnanç Unsurları

Batıdaki genel tanıma göre manevi varlıklara inanmak olarak kabul edilen din, İslâm'a göre müntesiplerini dünya ve ahirette mutlu etmek için Allah tarafından konan kurallar bütünüdür. Başka bir deyişle Allah'a inanmak ve bu inancı ibadet suretinde ifade etmektir. (Cilacı, 2001, s. 96)

Hikâyedeki dini unsurlar genellikle insanların bir şey talep ederken ya da bir şey için teşekkür ederken dua mahiyetinde söyledikleri sözlerden oluşmaktadır. Fehmi, hâkimden ya sözünün kesilmemesini ya da kendisinin önemli gördüğü kısımların dikkatli dinlenmesini talep ederken veya bu istediklerini elde etmenin karşılığında hâkime teşekkür ederken dua eder:

Teşekkür ediyorum Hâkim Bey, Allah size uzun ömürler versin. Sözümü kısa tutacağıma emin olabilirsiniz. (Abdulkuddûs, 1978, s. 32).

Hâkim Bey, Allah göstermesin, herhangi bir şeyde sizi kızdırdım mı? (Abdulkuddûs, 1978, s. 33)

Sayın Hâkim, Allah sizi korusun, hayatımda ilk defa mahkeme huzurunda bulunuyorum. (Abdulkuddûs, 1978, s. 33).

Bu örneklerin dışında Fehmi hikâyede anlatıldığı üzere çok sevdiği karısının hastalanması ve bu hastalığın neticesinde ölmesi gibi çok zor durumlarla karşı karşıya kalmıştır. O, bu zor durumlarla başa çıkabilmek için Allah'a olan inancına sığınır:

Bir gün Retibe hastalandı. Her zaman gül gibi güzeldi, gayet sağlıklıydı, fakat hastalık onu ihtiyarlattı. Allah'ın takdiri... O hastalanınca ben de mahvoldum. (Abdulkuddûs, 1978, s. 35).

Retibe'nin hayatı için kumar oynadığım para! Bu paraları Retibe'nin yeniden iyileşmesi veya yaşaması için harcamıyordum. Çünkü sağlık ve hayat Allah'ın elindedir. Fakat yine de kumar oynuyordum. (Abdulkuddûs, 1978, s. 36).

Fehmi'nin sözlerinde geçen dini unsurlar, onun yaşamındaki zorluklarla başa çıkarken Allah'a sığınmasını ve dua etmesini gösteren önemli bir öğedir. Fehmi'nin mahkeme sırasında hâkime duyduğu saygıyı ve teşekkürleri ifade ederken dua etmesi, dini inançlarının günlük hayatındaki pratiğini ve toplumsal ilişkilerdeki etkisini yansıtır. Ayrıca, Fehmi'nin karısının hastalığı sırasında yaşadığı duygusal çöküşe karşı Allah'a yönelmesi, bireyin inançlarının zor anlarda ona nasıl bir manevi destek sağladığını gösterir. En genel tabirle hikâyeye dini inancın sadece bir ibadet şekli değil, aynı zamanda bireylerin yaşamlarını şekillendiren, onları moral ve manevi olarak güçlendiren bir güç olduğunu vurgulamaktadır.

SONUÇ

Modern Mısır edebiyatının unutulmaz yazarlarından olan İhsân Abdulkuddûs Arap edebiyatına çok sayıda eser kazandırmıştır. Farklı türlerden oluşan eserlerinde Mısır halkı ile ilgili sosyokültürel anlamda pek çok konuyu ele almıştır. Bu çalışmada incelediğimiz *Otobüs Hırsızı* adlı kısa öykü de Mısır halkının sosyokültürel yapısını başarılı bir şekilde yansıtmıştır.

Hikâyedeki sosyokültürel unsurlar halkın hayat tarzı, ekonomik durum, aile kurumu ve inanç unsurları başlıkları altında toplanmıştır. Eserde Mısır halkının günlük yaşamına dair ayrıntılar sunulmakta, alt sınıfın yaşam tarzı ve kültürel değerleri vurgulanmaktadır. Dürüstlük ve iş ahlakı gibi değerlerin önemi öne çıkarılırken, toplumun üst sınıfını temsil eden karakter üzerinden sınıfsal eleştiri yapılmaktadır. Manevi değerlerin toplumsal hayatta büyük rol oynadığı, buna uymayan bireylerin ise yozlaşmış tutumlarıyla eleştirildiği tespit edilmiştir. Bunun yanında toplumun ekonomik zorluklarına dikkat çekilmektedir. Hikâyede öne çıkarılan maddi sıkıntılar, dönemin ekonomik koşullarını ve toplumun bu zorluklarla mücadele etme çabalarını yansıtmaktadır. Ayrıca Mısır toplumunda aile ve evliliğin önemi vurgulanmaktadır. Eşlerin birbirine bağlılığıyla, evliliğin karşılıklı sorumluluk ve sadakatin ön planda olduğu bir kurum olduğu gösterilmiştir. Tüm bunların yanı sıra dini inançların günlük yaşamdaki etkisi ve zor zamanlardaki rolü ifade edilmiştir.

Çalışmanın sonucunda, İhsân Abdulkuddûs'un *Otobüs Hırsızı* adlı öyküsünün, Mısır toplumunun sosyokültürel yapısını derinlemesine işlediği görülmüştür. Yazar, toplumsal sınıflar, ekonomik zorluklar, aile ilişkileri ve dini inançlar gibi temaları işleyerek, Mısır halkının yaşam tarzını ve değerlerini başarılı bir şekilde yansıtmaktadır. Bu eser, sadece dönemin toplumsal yapısını anlamak için değil, aynı zamanda bireylerin manevi ve kültürel dinamiklerinin nasıl bir bütünlük oluşturduğunu keşfetmek açısından da önemli bir kaynaktır.

Sonuç olarak, İhsân Abdulkuddûs'un bu kısa öyküsü, modern Mısır edebiyatının derinlikli bir örneği olarak, toplumun farklı katmanlarındaki yaşamı ve bireylerin içsel çatışmalarını etkili bir şekilde gözler önüne sermektedir. Bu çalışma, edebiyatın toplumların sosyokültürel yapısını yansıttığı ve bireylerin içsel dünyalarını derinlemesine işlediği önemli bir alan olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

- Abdulkuddûs, İhsân (1978). *Bintu's-Sultân*. Kahire: Dâru Ahbâri'l-Yevm.
- Akalın, Şükrü Haluk (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Arda, Erhan (2002). *Ekonomi Sözlüğü*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Bourdieu, Pierre (1984). *Distinction A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge: Harvard University Press.
- el-Cebbûrî, Kâmil Selmân (2003). *Mu'cemu'l-Udebâ Mine'l-'Asri'l-Câhilî Hattâ Seneti 2002*. Lübnan: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye.
- Cilacı, Osman (2001). *Dinler ve İnançlar Terminolojisi*. İstanbul: Damla Yayınevi.
- Çelenlioğlu, Asiye (2020). "Modern Mısır Edebiyatı ve Mısır Romanı", *Social Sciences Studies Journal* 6(56): 510-17.
- Çinkılıç, Recep (2015). "İhsân Abdulkuddûs'ün Hayatı, Eserleri ve Edebî Kişiliği", *Türk-İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi* (2): 167-223.
- Erkal, Mustafa vd. (1997). *Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü*. İstanbul: Der Yayınları.
- Kars, Fatih, ve Metin Özkul (2021). "Yaşam Tarzı Göstergesi Olarak Meslekler", *Sosyolojik Bağlam Dergisi* 2(1): 37-63.
- Sağlam, Mehmet Halil (2019). "Karabibik Hikâyesinde Sosyokültürel Tespitler", *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi* 12(27): 777-93.
- Velioğlu, Ayten (2023). "Modern Mısır Öyküsü Tahlili: İhsan 'Abdu'l - Kudûs 'El - Haîr Beyne'l - Helal Ve'l - Haram' İsimli Kısa Öykü Örneği", *Lisanî İlimler Dergisi* 1(1): 41-55.
- Yazıcı, Hüseyin (1999). *Çağdaş Arap Öyküleri*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Yazıcı, Hüseyin (2024). "İhsan Abdülkuddûs'ün Bir Filistin Hikâyesi 'Dava Cadillac'ın İçinde Uyuyor'", *Istanbul Journal of Arabic Studies* 7(2): 189-208.

Melek İlayda Sarı

Türk Romanında Bilimkurgu

(1996-2019)

Günce Yayınları

Oktaç Yivli

Öykü Nasıl Okunur

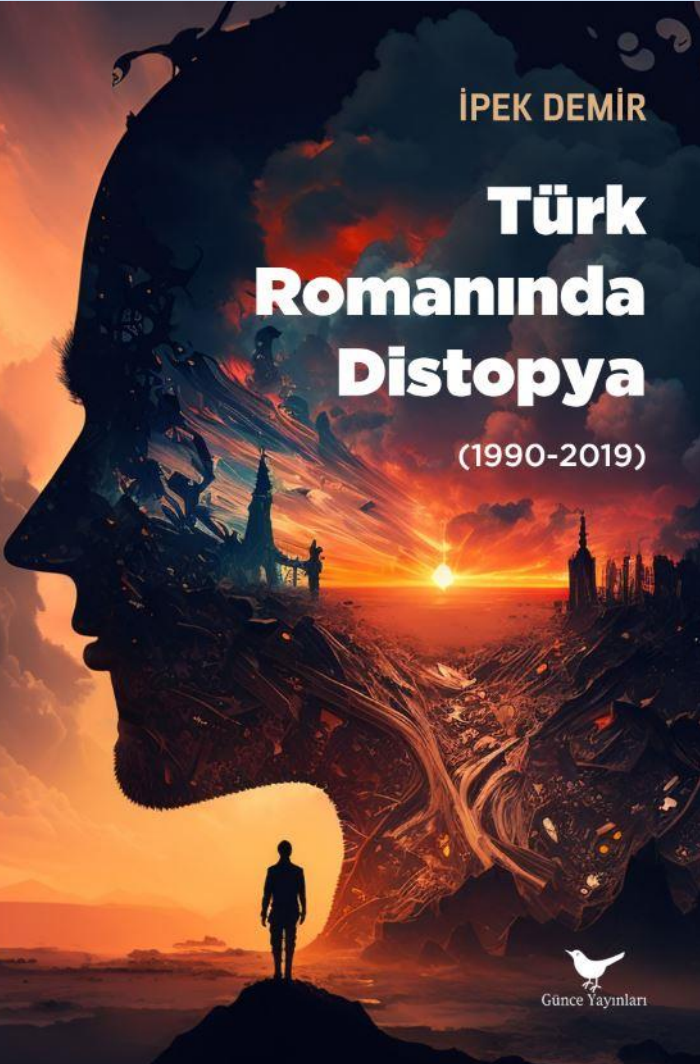
modern öykü ve yöntem

Günce Yayınları

İPEK DEMİR

Türk Romanında Distopya

(1990-2019)

Günce Yayınları

Yazma Sanatı

Türkçe Doğru ve Etkili Yazma Teknikleri

Prof. Dr. Önder Göçgün

Günce Yayınları